

Новые культурные ценности, географические объекты отражаются в языке не с помощью новых слов, а на основе внутриязыковых ресурсов – слов, переведенных с одного языка на другой. Изменение значения термина богословия, заимствование на другой континент, увеличение состава топонимической лексики – все эти процессы играют значительную роль в ее развитии. Лежащий в основе всех топонимических образований признак один и тот же, а языковое оформление разное.

Литература

1. Библийская энциклопедия. – Российское Библийское Общество. – 1996. – 352 с.
2. Геллей. Библийский справочник. – Библия для всех. – СПб., 2002. – 885 с.
3. Калашников М., Кутушев С. Третий проект. Погружение. – М.: АСТ. Астрель, 2005. – 767 с.
4. Нюстрем Э. Библийский словарь. – СПб., 2001. – 517 с.

Статья поступила в редакцию 24.02.2006 г.

УДК 811.112.2'342.6

Е. С. Бондаренко

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НІМЕЦЬКИХ ГОЛОСНИХ ТА ПРИГОЛОСНИХ

Розвиток будь-якої мови відбувається водночас з її функціонуванням, що проявляється через чітко позначені інновації, які поширюються по-різному, залежно від факторів часу і простору [3]. Кожна з інновацій виникає в певному місці, чіткі межі її локалізації не завжди можна встановити. У зв'язку з цим, особливий інтерес викликає проблема впливу територіальних умов на розвиток німецької орфоєпії.

Сучасна мовна ситуація в Німеччині свідчить, з одного боку, про досягнуту уніфікацію у вимові, а з іншого, – про її постійне порушення проявом територіальних рис у мовленні жителів того чи іншого регіону країни, що пояснюється історичними умовами становлення німецької орфоєпії. Слід зазначити, що у північній частині Німеччини досить рано склалася розмовна мова, орієнтована на письмову форму літературної німецької мови, а не на панівні в цьому регіоні нижньонімецькі діалекти. Саме вона стала спільним комунікативним засобом досить неоднорідної у мовному плані частини населення, яка походить як з області вживання нижньонімецької, так і верхньонімецької мови [5, с. 13]. У зв'язку з цим доречно згадати слова В.Фістора про те, що "німецька літературна мова увібрала в себе мовну форму верхньонімецького варіанта і нижньонімецьку вимову" [7, с. 36].

Інакше склалася ситуація на півдні, зокрема, у Вюртемберзі і Баварії, які до першої світової війни мали значну культурну автономію в рамках Німецької імперії Бісмарка, що сприяло збереженню південних діалектів. Їхній вплив ще донедавна був настільки значним, що німецька мова цієї території і сьогодні має різноманітні вимовні особливості, зумовлені свєрідністю артикуляційної бази місцевих діалектів.

Ступінь використання місцевого діалекту в мовленні відбиває, безперечно, рівень освіченості людини, традиції сімейного чи соціально-групового мовлення. Однак далеко не кожна територіальна особливість вимови може бути витлумачена як факт належності мовців до тієї чи іншої соціальної групи, до групи з певним освітнім цензом. Так, порівнявши реалізацію консонантного варіанта фонемі /г/ (передньоязыкового вібранта, увулярного щілинного), можна практично безпомилково визначити, чи є мовець вихідцем з Баварії, чи він проживає північніше

Майнца. Також наявність сильних і слабких шумних приголосних на місці глухих і дзвінких у мовленні уродженців південної Німеччини підтверджує думку про територіальне варіювання німецької вимови.

Результати значного за обсягом соціологічного аналізу, отримані останнім часом [5; 6], а також дані експериментально-фонетичних досліджень, проведених автором статті на матеріалі підготовленого та спонтанного мовлення носіїв німецької мови — викладачів вищих навчальних закладів Німеччини, які репрезентують стандартну німецьку вимову, — дозволяють представити ті інновації у вимові, поширення яких має різний ступінь вияву на території Німеччини [1; 4].

Сукупність явищ, які відображають взаємодію північних та південних рис, їхнє “зіткнення” та “вирівнювання”, можна відзначити у системі як голосних, так і приголосних. За 100% прийнято реалізацію аналізованої фонемі у мовленні дикторів — представників усіх трьох регіонів Німеччини — північного, центрального та південного, які певною мірою характеризуються наявністю загальних фонетичних явищ, що узгоджується з теорією ізоглос [2].

У системі голосних фонем спостерігається нейтралізація опозиції “довгий — короткий”, яка притаманна мовленню представників усіх трьох регіонів Німеччини. Редукція голосних за тривалістю дозволяє класифікувати її як просодичну, а не як диференційну ознаку.

Максимальну кількісну та якісну стабільність у мовленні дикторів усіх трьох регіонів виявляють огублені голосні переднього ряду /ø:/ — /œ/, /y:/ — /ʏ/, які схильні зберігати свої диференційні ознаки і в наголошеній, і в ненаголошеній позиціях фонетичного слова.

Редукція за підняттям неогублених голосних переднього ряду виявляється у зниженні голосних високого підняття і підвищенні голосних середнього підняття, що сприяє появі спільних для різних фонем алофонів, наприклад, /e/=/i/. Переважною відповідністю орфоепічної норми характеризується мовлення дикторів — представників північного регіону. Максимальна зміна голосних переднього ряду особливо притаманна вимові жителів півдня. Випадки редукції голосних за підняттям спостерігаються у мовленні жителів центрального регіону.

Наявною є яскраво виражена заміна довгого відкритого ненапруженого голосного [ɛ:] довгим вузьким напруженим [e:]: *wie 'w[e:]re es; zu St[e:]dten werden; ganz in der 'N[e:]he*. Аналіз акустичних властивостей довгого наголошеного широкого [ɛ:] показав, що в мовленні мешканців півдня голосний вирізняється вищими показниками значень першої форманти F1 (F1=430 Гц) і нижчими значеннями другої форманти F2 (F2=1800 Гц) порівняно з наголошеним [ɛ:] у мовленні решти інформантів, що свідчить про відкритий характер вимовляння звука дикторами з півдня Німеччини. У мові дикторів — представників північного та центрального регіонів Німеччини — голосний [ɛ:] відповідає за якісними ознаками вузькому напруженому [e:]. Так, показники F1 для широкого [ɛ:] становлять від 355 Гц до 390 Гц, а значення другої форманти F2 коливаються в межах від 1950 Гц до 2100 Гц, що підтверджує вузький характер вимови аналізованого голосного.

Голосні заднього ряду зберігають ту саму тенденцію, що й нелабіалізовані голосні переднього ряду, тобто вони істотно модифікуються, що виявляється в їхній частковій делабіалізації і зближенні голосних за підняттям, яке приводить до змішування алофонів різних фонем /o/=/u/. Тенденція до зниження голосних за підняттям спостерігається у мовленні жителів північного й центрального регіонів, про що свідчить поява знижених, частково делабіалізованих алофонів [ɔ̃], [ʊ̃], частота вживання яких становить у середньому 5% для жителів півночі і 8%–13% для представників центральної частини Німеччини. Проте найяскравіші прояви якісної редукції голосних наявні у мовленні жителів півдня (25%).

Розходження голосних /a:/ – /a/ за тембром відзначається лише в мовленні жителів північного регіону: *es ist meines 'V[a:]ters; es ist nicht ge's[a:]gt; und so w[a:]gt er; und mich etwas fra[a:]gt*. Спектральні характеристики довгого наголошеного [a:] наближаються до еталонних показників голосного [a:] (F1=650 Гц, F2=1200 Гц). Виняток становить довгий [a:] у мовленні представників півночі Німеччини, де голосний, зважаючи на низькі показники значень другої форманти F2 (F2=1145 Гц), вирізняється більш “темним” характером вимови порівняно з довгим ненапруженим “світлим” [a:], виявленим у мовленні дикторів центрального (F2=1220 Гц) і південного регіонів (F2=1220 Гц). Отже, вимова представників центрального і південного регіонів характеризується наявністю “світлого” ненапруженого [a:], що свідчить про поступове зникнення з ужитку напруженого голосного заднього ряду [a:].

У зв'язку з вокалізацією приголосного [r] особливий інтерес становить вивчення довготи та якісних властивостей коротких голосних, що йому передують. Порівняння усереднених значень тривалості наголошених голосних перед [e] у відкритих складах, які прийнято за одиницю, з темпоральними показниками відповідних голосних закритих складів доводить, що голосні співвідносяться як 1:1. Це підтверджує висновки слухового аналізу про подовження коротких голосних через редукований [e], проте вони залишаються ненапруженими й широкими, що може привести у майбутньому до появи нового класу довгих відкритих ненапружених голосних типу [ɔ:], [ʊ:], [i:], [œ:], [y:], а також спадних дифтонгів і трифтонгів. Так, наголошений [ʊ:] у мовленні дикторів відповідає за значенням першої форманти F1 (F1=340 – 360 Гц) еталонному короткому [ʊ] (F1=350 Гц), а F1, як відомо, корелює зі ступенем закритості голосного. Також, наприклад, подовжений алофон [ɔ:] не змінює своєї формантної структури перед вокалізованим [e] або у зв'язку з його епізією [(e)], тобто випадінням (F1 варіює від 490 Гц до 510 Гц). Крім того, встановлено, що голосні набувають перед [e] дифтонгоїдного характеру, що підтверджується стабільністю їхніх формантних значень у початковій фазі артикуляції і варіюванням – у кінцевій: *seinen 'Ruf [εa:]baetət] hat; und nach [ʊɔ:]tsʊɐk] gezogen; in unserer modernen [ʊε:]t]*.

Специфіка вимовляння голосних перед вокалізованим [e] або повністю редукованим [(e)] виявляється також у реалізації гіпердовготи довгого голосного [a:], функціонуванні відкритого [ε] на місці закритого [e] в артиклі “der” і появи у короткого нелабіалізованого голосного [ɪ] лабіалізованого відтінку [ɪ°].

Територіальна варіативність приголосних німецької мови виявляється в таких модифікаціях, як спірантизація дзвінких зімкнених (утворення щільного приголосного на місці зімкненого), послаблення або втрата аспірації глухих зімкнених, вокалізація сонорних.

Унаслідок спірантизації губно-губний [b] перетворюється в щільний [v], а зімкнений [g] – у фрикативні [j], [ɣ]. Слід зауважити, що це явище спостерігається навіть в інтервокальній позиції, яка є сильною для приголосних: *ü[v]er sechshundert Kilo"meter entfernt; ne[v]en seinem 'Einsatz; in der nächst gele[j]enen "Stadt; spie[ɣ]elt keine 'Handlung wider*.

Результати спектрального аналізу німецьких дзвінких зімкнених доводять, що посилення формантних частот білабіального [b] у мовленні дикторів – представників півдня Німеччини відповідають спектральній картині нормативного дзвінкого зімкненого приголосного. Характеристики шуму вибухової фази вказують на посилення губно-губного зімкненого на відміну від приголосного [b] у мовленні дикторів – представників північного і центрального регіонів, який у результаті спірантизації стає щільним. Отже, позиційно-комбінаторні умови сприяють “розмитості” шумного губно-губного [b] і можуть привести до появи

фрикативного [v] на місці [b], типового для вимови жителів північного і центрального регіонів Німеччини. Дані спектрального аналізу приголосного [g] у мовленні представників північного та центрального регіонів, на відміну від вимови дикторів з півдня Німеччини, свідчать про його спірантизацію, що на сонаграмах засвідчується появою шумових складових на відрізку, який відповідає зімкненій фазі звука. Отже, максимальний прояв ознаки "щільність" є типовим для мовлення жителів північного регіону. Меншою мірою він спостерігається у вимові представників центральної частини Німеччини та півдня.

Фонетичною особливістю німецьких глухих зімкнених є придих. Проте під впливом комбінаторно-позиційних умов реалізації фонем, загальної тенденції до послаблення напруженості вимовляння звуків, територіальних чинників усе частіше спостерігаються слабо аспіровані реалізації або відсутність придиху приголосних [p], [t], [k], що сприяє появі їхніх ленизованих форм. Це підтверджується частотними характеристиками глухих зімкнених, а саме, відсутністю шумових складових у верхньому діапазоні частот спектра, що свідчить про нестабільність інтегральної ознаки "аспірація". Більш напружені аспіровані приголосні спостерігаються в мовленні інформантів, які представляють північний регіон, про що, наприклад, дозволяє судити рівномірний розподіл шумових складових зімкненого [t] у діапазоні від 6000 до 8000 Гц. Менша подібність до еталонних реалізацій простежується при розгляді спектральної картини зімкнених [p], [t], [k] у вимові представників центрального регіону, що підтверджується слабкою концентрацією енергії в місці локалізації фрикативного шуму. Ослаблення аспірації, яке сприяє появі імплузивних форм, а також переважне вживання неаспірованих алофонів, найчастіше [p] і [t], типове для мовлення жителів півдня Німеччини.

Вокалізація сонорних приголосних [r], [l] зустрічається в мовленні представників усіх трьох регіонів Німеччини, причому найбільшого поширення вона набула у вимові жителів півночі та центральної території Німеччини: *fast immer* [hɪŋgəfa:ən] *bin*; *und* [di:sma:()]; *er hat nicht das* [gøfy:t].

Таким чином, слуховий та спектральний аналізи орфоепічних і орфофонічних особливостей мовлення представників різних регіонів Німеччини продемонстрували вплив на реалізацію системи голосних і приголосних фонем сучасної німецької мови як внутрішньомовних факторів, так і територіальних чинників. Експериментально доведено, що типова риса вимови мешканців північного регіону полягає в переважному дотриманні всіх орфоепічних правил. Максимальні відхилення від орфоепії притаманні мовленню жителів південного регіону. Мовлення жителів центральної території Німеччини характеризується наявністю вимовних особливостей, властивих як півночі, так і півдню. Проте очевидно, що істотніший вплив на вимову жителів центрального регіону справляють фонетичні процеси й тенденції, поширені на півночі Німеччини.

Виявлені фонетичні інновації дозволяють трактувати взаємодію ареалів німецької мови, виходячи з нових лінгвогеографічних даних. Динаміка змін об'єктивно відбиває напрямки основних мовних потоків, демонструючи змішування північних і південних вимовних рис у центральній середньонімецькій зоні. Встановлено, що кожна з інновацій з'являється на певній території і має свої межі поширення, які ніхто не може заздалегідь передбачити. Можна твердити, що в німецькій мові спостерігається тенденція до перебудови її фонемної системи і формування нового класу фонем — довгих ненапружених відкритих голосних, спадних дифтонгів і трифтонгів, фонетична реалізація яких уже наявна на сучасному синхронному зрізі.

Установлена тенденція є якісною передумовою для більш загальних тенденцій розвитку німецької мови, а зміна її структури матиме вплив на формування но-

вих процесів й активний прояв старих у перебудові всієї системи фонем сучасної німецької мови.

Література

1. Бондаренко Е.С. Територіальна варіативність голосних і приголосних сучасної німецької мови (експериментально-фонетичне дослідження): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К.: КНУТ, 2005.
2. Жирмунский В.М. Общее и германское языкознание. – Л.: Наука, 1976.
3. Соссюр Ф. Заметки по общей лингвистике: Пер. с фр. – М.: Прогресс, 1990.
4. Стериополо Е.И., Бондаренко Э.С. Региональное варьирование немецкой орфоэпической нормы // Фонетические чтения в честь 100-летия со дня рождения Л.Р. Зиндера (сборник статей). – СПб.: Филологический факультет СПбГУ. – 2004 – С. 246-251.
5. Hakkarainen H.J. Phonetik des Deutschen. – München: Wilhelm Fink Verlag, 1995.
6. König W. Atlas zur Aussprache des Schriftdeutschen in der Bundesrepublik Deutschland. – Ismaning: Max Huber Verlag, 1989.
7. Viëtor W. Die Aussprache des Schriftdeutschen mit dem Wörterverzeichnis der amtlichen "Regeln für die deutsche Rechtschreibung" in phonetischer Umschrift sowie phonetischen Texten. – Leipzig: Leipziger Verlag, 1941.

Статья поступила в редакцию 11.03.2006 г.

□

УДК 811.112.2'373.7:29

О. Б. Вальо

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗНАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З РЕЛІГІЙНО-МІФОЛОГІЧНОЮ СЕМАТИКОЮ У КОНТЕКСТІ

Досліджуючи проблему актуалізації фразеологічних одиниць, вчені виділяють поняття контекст. Основними функціями контексту щодо мовних одиниць є ідентифікуюча (розмежування різних значень мовних одиниць) та актуалізуюча (реалізація семного складу окремого значення). Специфіка актуалізації фразеологізмів полягає в тому, що вони також являють собою контексти, які, включаючись у змінний контекст, зберігають певну структурно-семантичну автономію. Особливості структурно-семантичної організації фразеологізмів, відіграють вирішальну роль у реалізації ними основного значення [1].

Контекстуальне функціонування фразеологізмів виражається складним переплетенням актуалізованих і не актуалізованих аспектів реалізованого значення фразеологічних одиниць. Семантична актуалізація – це послідовне розгортання значення одиниць в тексті за допомогою співвіднесення з іншими елементами мови, які об'єднані загальною тематичною заданістю, однією мовною ситуацією [5, с. 228-229].

Розрізняють два типи реалізації значення фразеологізмів у контексті:

1. наявність семантичних зв'язків фразеологічних одиниць (ФО) з лексичними одиницями (ЛО);
2. відсутність семантичних зв'язків ФО і ЛО.

Останній випадок характеризується відсутністю формально-виражених корелятивів фразеологізмів [5, с. 229].

Структурна організація лексичного оточення ФО здійснює найбільший вплив на актуалізацію значення фразеологізмів. При цьому контекстуальна реалізація значення ФО представляє собою процес семантичного взаємопроникнення значень ФО і ЛО [5, с. 231-232].

Однорідність / різнорідність лексем, семантично пов'язаних з ФО, складає другу групу факторів, які певним чином впливають на специфіку актуалізації значення фразеологізмів [5, с.232].